

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук,
професора Семеног Олени Миколаївни
про дисертацію **Власюк Ірини Віталіївни**
**«Формування професійно-термінологічної компетентності
майбутніх бакалаврів економіки
в процесі вивчення фахових дисциплін»**,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Ступінь актуальності обраної теми

Актуальність теми наукового дослідження зумовлена економічним, соціальним і професійним чинниками. Економічний чинник полягає в переході національної економіки на ринкові засади розвитку, її трансформації в напрямку інтеграції у світовий економічний простір. Соціальний чинник детермінував оновлення освітньої системи, у тому числі вищої економічної освіти, її суспільну орієнтацію на людиноцентризм, культурні, морально-етичні зразки професії. Важливий і професійний чинник. Відповідно до галузевих стандартів вищої освіти працівник економічної сфери має мобільно реагувати на зміни у фінансово-господарській, торгівельно-економічній галузі, генерувати оригінальні ідеї, оперативно приймати нестандартні й водночас оптимальні, умотивовані рішення, налагоджувати ділові і партнерські відносини, бути готовим до неперервного професійного розвитку і саморозвитку.

У досягненні фахового успіху економіста особлива роль професійної комунікативної компетентності, що пронизує інші складові професійної компетентності, є її основою й умовою професійної самореалізації. Чільне місце у структурі комунікативної компетентності займає **професійно-термінологічна компетентність**. Віртуозне, доцільне, вільне оперування у професійному спілкуванні фаховою термінологією з урахуванням тонкощів, відтінків семантики, етимології, терміноформ, культури слухання для досягнення прагматичних цілей на ринку праці свідчить про достатній рівень набутих під час вивчення фахових дисциплін знань законів економічної теорії, мікро- та макроекономіки, організації та управління підприємствами, проведення аудиту та ведення обліку фінансової

документації, а також і знань з історії, української, іноземної мови, розуміння механізмів міжособистісної комунікативної взаємодії. Однак, доводить Ірина Віталіївна шляхом аналізу наукових джерел, вивчення практичного досвіду, існує низка суперечностей, зокрема між зростанням вимог щодо якості професійно-комунікативної діяльності фахівців з економіки і недостатнім рівнем сформованості професійно-термінологічної компетентності у майбутніх бакалаврів економіки; рівнем наукового осмислення проблеми й недостатнім теоретичним обґрунтуванням і методичним забезпеченням процесу формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх економістів.

Актуальність проблеми конкретизовано автором в коректно сформульованій меті, об'єкті, предметі і завданнях дослідження.

Зв'язок із планами відповідних галузей науки

Дисертацію виконано в межах комплексної теми «Психолого-педагогічна система становлення особистості фахівця» кафедри інноваційних та інформаційних технологій в освіті Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (ДР 09U002220009), а також теми «Застосування математичних методів при дослідженні економічних проблем» науково-дослідницької роботи кафедри фундаментально-економічних і суспільно-гуманітарних дисциплін Вінницького кооперативного інституту (протокол № 7 від 12.02.2014 року). Здобувач дослідила проблему дослідження на законодавчому, нормативному (у роботі представлено аналіз «Концепції розвитку економічної освіти в Україні» (бажано було б додати аналіз також і Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Закону України «Про вищу освіту» (2014)), освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра за спеціальностями «Маркетинг», «Облік і аудит», «Фінанси», наказу Міністерства освіти і науки України щодо викладання української мови за професійним спрямуванням (наказ № 1150 від 21.12. 2009 р.), на методологічному (теорія наукового пізнання, положення компетентнісного, особистісного, діяльнісного підходів до фахової підготовки майбутніх економістів; гуманістичні принципи освіти, принцип зв'язку теорії і практики),

теоретичному, професійно-практичному рівнях.

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації

У дисертації отримано *наукові результати*, що мають важливе теоретичне і практичне значення для розвитку теорії і методики професійної освіти.

1. У розділі 1, пп. 1.1 - 1.2 на підставі аналізу базових понять дослідження (компетентнісний підхід, компетентність, компетенції, професійна компетентність, «комунікативна компетентність», «комунікативна компетентність економіста»), особливостей професійної діяльності, професійної комунікативної підготовки майбутніх економістів, сутності професійно-термінологічної компетентності фахівців інших спеціальностей на сс. 23 - 34 автором подано **визначення** і кваліфіковано обґрунтовано **змістове наповнення компонентів** професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки (*перше завдання дослідження*). У запропонованій автором характеристиці взаємопов'язаних когнітивно-пізнавального, професійно-діяльнісного, мотиваційно-вольового, комунікативно-особистісного, професійно-креативного компонентів загалом доведено: це інтегральна особистісна якісна характеристика, що поєднує ціннісні установки, мотиви, знання, уміння, навички, здібності, які забезпечують доцільне використання професійних економічних термінів під час виконання посадових обов'язків для ефективної діалогової взаємодії із суб'єктами економічних відносин у певному колі професійних ситуацій та відповідно до морально-етичних норм.

2. На підставі вивчення психологічних, педагогічних джерел, аналізу сучасного стану проблеми у практиці вищих навчальних закладів у п.1.2 на сс. 34 – 45 Ірина Віталіївна визначила **критерії** сформованості професійно-термінологічної компетентності (розвиток творчих здібностей; обсяг термінологічних знань; розвиненість пізнавальних якостей; умотивованість вивчення фахової термінології; результативність використання економічної термінології; професійна спрямованість та самовизначеність особистості), що тісно пов'язані між собою і враховують специфіку економічної професії, а окреслені дослідницею **показники** відображають рівень сформованості мотивації,

вольових якостей, відповідних умінь, творчого економічного мислення, рівень оволодіння мовленнєвою термінологічною знаннєвою базою; на сс.45 – 48 п. 1.2 обґрунтувала **рівні** сформованості професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки: шаблонний або низький, ініціативно-стандартизований або середній та продуктивно-творчий або високий, що загалом увиразнюють загальні уявлення про сформованість професійно-термінологічної компетентності у майбутніх бакалаврів економіки (*друге завдання дослідження*).

3.Тривалий період дослідження (2010 - 2015 рр.), різноманітний комплекс методів дослідження, виявлений на констатувальному етапі (п. 3.1) переважно низький рівень сформованості професійно-термінологічної компетентності у бакалаврів, власний досвід викладання у вищій школі дозволили автору зробити цінні узагальнення щодо причин такого стану, потреби оновити форми і методи вивчення фахових дисциплін, обґрунтувати модель і організаційно-педагогічні умови формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки у процесі вивчення фахових дисциплін.

Обґрунтовані **організаційно-педагогічні умови** (п. 2.2, 2.3., 2.4. сс. 65-138, *третьє завдання*) є необхідними і достатніми, як показує аналіз дослідно-експериментальної роботи (п.3.2.). Упровадження в навчальний процес карт знань, «хмар слів», імітаційних і рольових ігор, синквейнів, ігрових і тестових технологій, моделювання професійних ситуацій дозволило поглибити уявлення про майбутній фах, підвищити рівень мотивації у вивченні професійно орієнтованого матеріалу, розвитку умінь раціонально організувати свою навчальну, самостійну професійну діяльність. Використання веб-квестів оптимізувало процес вивчення окремих тем фахових дисциплін, сприяло встановленню більш тісного зв'язку між навчанням і захопленнями студентів, розвитку творчих здібностей.

4. На окреме схвалення заслуговує розроблена дисертанткою **модель** (п.2.1, рис. 2.1 на С. 54 дисертації), яка відображає зовнішні і внутрішні чинники, що впливають на реалізацію завдань, які стоять перед вищими навчальними закладами з підготовки фахівців економічного профілю, ґрунтується на цінностях

соціокультурного розвитку особистості, розглядається дослідницею як складна, відкрита, динамічна система, побудована з урахуванням положень компетентнісного, особистісного, діяльнісного підходів, принципів професійної спрямованості, міжпредметної інтеграції, загальнодидактичних принципів (*четверте завдання*). У моделі враховано особистісно-індивідуальні та організаційно-педагогічні умови успішної навчальної діяльності, достатньо обґрунтовано виділено аналітичний, цільовий, методично-практичний, контроль-результативний блоки, які відображають цілісний педагогічний процес, зміст, структуру, форми, методи, умови організації навчальної діяльності студентів економічних спеціальностей. Результатом реалізації моделі, як засвідчили експериментальні дані, є позитивна динаміка сформованості професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів.

5. За результатами дослідно-експериментального дослідження Іриною Віталіївною було розроблено і впроваджено методичне забезпечення лекційних, практичних, ігрових занять, що знайшло відображення у **науково-методичних рекомендаціях** «Формування професійно-термінологічної компетентності бакалаврів економіки у вивченні фахових дисциплін» для викладачів і студентів економічних спеціальностей (*п'яте завдання*).

Ступінь обґрунтованості використаних методів, а також одержаних результатів дисертації

Використовуючи комплекс взаємодоповнюваних теоретичних, емпіричних, математичних, статичних методів, Ірина Віталіївна розв'язує усі поставлені завдання, експериментально перевіряє гіпотезу і загалом досягає мети науково-педагогічного дослідження. Зміст дисертації свідчать про глибоке володіння дисертанткою проблемами сучасної педагогіки і дидактики вищої школи. Три розділи загалом взаємопов'язані внутрішньою логікою і послідовністю викладу матеріалу. Повний обсяг складає 264 сторінки, обсяг основного тексту – 184 сторінки, що відповідає вимогам МОН України до обсягу кандидатських дисертацій.

Вірогідність результатів і висновків дослідження забезпечено теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень; репрезентативністю вибірки учасників педагогічного експерименту; кількісним і якісним аналізом результатів дослідницько-експериментальної роботи. Заслуговує на схвалення опис педагогічного експерименту, логіка подання його матеріалів, процедура збору емпіричних даних, перевірки їх достовірності. У формульованому експерименті брали участь 421 студент галузі знань 0305 «Економіка і підприємництво» чотирьох вищих навчальних закладів різних регіонів України і 14 викладачів. Перевірка формульованих впливів здійснювалася шляхом застосування опитувальників, діагностуючих методик, тестів і є результативними; свідченням є довідки про впровадження результатів у навчально-виховний процес Вінницького навчально-наукового інституту економіки Тернопільського національного економічного університету, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, Вінницького кооперативного інституту, Хмельницького національного університету.

Розроблені авторкою 14 додатків, 13 таблиць, 31 рисунок змістовно та ілюстративно збагачують роботу, є методично цінними і засвідчують належний рівень виконаної роботи. У списку використаних джерел налічується 213 найменувань, з них 8 – іноземними мовами; посилання на них в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Дисертаційна робота містить нові наукові положення, що сприяють розв'язанню проблеми якості професійної підготовки майбутніх бакалаврів економіки в умовах інтеграції вищої освіти України у світовий і європейський освітні простори, посилення уваги освітян, суспільства до розвитку професіоналізму фахівців економіки. Теоретичні положення і висновки дослідження, науково-методичні рекомендації можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії і методики професійної освіти, розробки освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів та магістрів економіки, організації навчального процесу із фахових, а також соціально-гуманітарних

дисциплін, самостійної, індивідуальної роботи, програм виробничих практик студентів, у системі підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників вищих економічних навчальних закладів, у підготовці посібників, програм навчальних дисциплін, у діяльності студентських наукових гуртків комунікативного спрямування.

Зауваження і побажання до роботи

1. Ураховуючи суспільний резонанс, можливо, варто було б піднести на вищий рівень методологічне обґрунтування проблеми, а теоретичні основи дослідження доцільно було б також збагатити аналізом праць лінгвістів, (Ю.Караулов, Л.Мацько та ін.), термінознавців (Д.Лотте, Т.Панько, І.Кочан, Г.Мацюк та ін.), педагогів (І.Зязюна та ін.), українських економістів, у тому числі й І.Франка, які добре володіли «мовленим словом», комунікативними ознаками якого виступає змістовність, точність, правильність, доказовість, коректність і доречність уживання термінів.

2. Важливо було чіткіше сформулювати сутність і зміст професійно-термінологічної компетентності бакалаврів економіки, приділивши більшу увагу аналізу ключового слова дослідження «професійна термінологія економіста» під кутом зору національного термінознавства, комунікативної лінгвістики, психології, педагогіки, а також аналізу змісту таких понять, які входять у семантичне поле професійної термінології: «мовна особистість», «мовна свідомість», «термінологічна грамотність», «термінологічна культура», «екологія професійного мовлення».

3. Бажано було подати більш детальну характеристику і такого ключового слова, як «фахові дисципліни»: окреслити кількість годин за навчальним планом, мету, завдання, педагогічний досвід викладання дисциплін в українських і зарубіжних економічних вищих навчальних закладах; якість навчально-методичного забезпечення, потенційні можливості, важливість побудови змісту, форм, методів проведення занять з урахуванням змін і досягнень в економічних науках, у теорії комунікації, психології особистості і спілкування, педагогіці, з урахуванням більш тісної взаємодії і міжпредметної координації.

4. Важливо було чіткіше розмежувати етапи дослідно-експериментальної роботи і, власне, етапи процесу формування компонентів професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки на кожному із курсів бакалаврату.

5. У роботі достатньою мірою представлено навчальну аудиторну роботу, водночас і важливо було б також подати більш детальний аналіз індивідуальної та самостійної роботи зі студентами експериментальних груп з урахуванням елементів індивідуалізованого і диференційованого навчання; доцільно більш чітко визначити роль і використати потенціал виробничої практики у формуванні професійно-термінологічної компетентності бакалаврів економіки.

6. Надзвичайно потужними є запропоновані авторкою інноваційні технології навчання, поряд із цим важливою залишається безпосередня робота студентів зі словниками, довідниками, із професійно орієнтованим текстом, а також робота у майстерні досвідченого економіста, що увиразнює суб'єкт-суб'єктні відносини, діалогову взаємодію суб'єктів учіння.

7. У дослідженні наявні деякі недоліки у мовно-стилістичному оформленні окремих речень, окремих висновків до розділів, що більше нагадують звіт про виконану роботу, аніж результат проведеного дослідження; до частини прізвищ, згаданих у тексті, немає посилань у списку використаних джерелах.

Висловлені побажання, зауваження не знижують наукової цінності дисертації. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок можуть бути адаптація розробленої моделі реалізації педагогічних умов відповідно до напрямів підготовки фахівців з економіки, розвиток професійно-термінологічної компетентності майбутніх економістів в умовах магістратури тощо.

Повнота викладу результатів в опублікованих працях

Основні результати наукового дослідження висвітлено у 16 публікаціях, із них: 8 статей опубліковано у провідних фахових наукових виданнях, затверджених МОН України, 2 – у матеріалах закордонних видань, 1 – у навчально-методичному посібнику, 5 – у наукових виданнях.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

Наукові положення, висновки і рекомендації, наведені в авторефераті, з належною повнотою розкрито й обґрунтовано в рукописі дисертації.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Рецензована дисертація є самостійною, завершеною працею, в якій здійснено комплексне вирішення актуального наукового завдання з теорії і методики професійної освіти, що полягало в обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності організаційно-педагогічних умов формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки у процесі вивчення фахових дисциплін у вищому навчальному закладі і загалом є суттєвими для теорії і практики розвитку професіоналізму фахівців з економіки.

Дисертація «Формування професійно-термінологічної компетентності майбутніх бакалаврів економіки в процесі вивчення фахових дисциплін» відповідає паспорту спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти; профілю спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01, вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 та іншим інструктивним вимогам МОН, а її автор, Власюк Ірина Віталіївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

28 серпня 2015 року

Доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу змісту і організації педагогічної освіти
Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України

О.М.Семенов

